

UDK: 343.9
Zaprimljeno: 03.11.1999.

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

KARAKTERISTIČNA PONAŠANJA MALODOBNIH POČINITELJA RAZBOJNIŠTVA

Ljiljana Mikšaj - Todorović

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet
Odsjek za poremećaje u ponašanju

Mirta Kuharić

Općinsko državno odvjetništvo
Zagreb

Ksenija Butorac

Centar za prevenciju ovisnosti
Zagreb

SAŽETAK

Cilj rada bio je utvrditi koja su predelinkventna ponašanja posebno prisutna u malodobnih počinitelja razbojstva i razbojničke krađe i kako su ta ponašanja povezana s modalitetima izvršenja samog djela.

Postavljena je opća hipoteza prema kojoj su modaliteti izvršenja kaznenog djela statistički značajno povezani s predelinkventnim ponašanjima malodobnih počinitelja. Za potrebe ovoga rada odabrano je 20 varijabli u prostoru modaliteta izvršenja i 8 u prostoru poremećaja u ponašanju.

Hipoteza je testirana deskriptivnom i kanoničkom korelacijskom analizom kojom su dobivena tri značajna kanonička faktora: faktor mladih napadača prosjaka i djece-žrtava, faktor uličnog života i planiranja kaznenog djela s punoljetnima, te faktor starijih bježunaca iz ustanove koji oruđem ozljeđuju žrtvu.

Autorice zaključuju da je cjelokupno ponašanje manjeg dijela malodobnih počinitelja daleko problematičnije od onoga koje obilježava većinu. Ono se odnosi na velik udio nasilnog ponašanja, skitnje, druženja s asocijalnim osobama, te na prosjačenje, prekomjerno uzimanje alkohola i droga, bježanje od kuće i iz ustanove.

Ključne riječi: malodobnici, delinkventi, razbojništvo, ponašanja

1. UVOD

1.1. Razbojništvo

Promatrajući osnovne elemente kaznenog djela razbojništva, može se istaći da ga karakteriziraju sljedeće posebnosti (čl.218. Kaznenog zakona Republike Hrvatske):

- (1) upravljeno je protiv imovine,
- (2) kao način izvršenja služi uporaba sile ili prijetnje. Namjera počinitelja upravljena je na pribavljanje tuđe pokretne stvari, ozbiljnom prijetnjom da će ugroziti život, tijelo ili slobodu osobe. Sam element prisile stvara razliku između razbojništva i

ostalih imovinskih delikata.

S pravnog i kriminološkog stajališta, posebice onoga koji se odnosi na suzbijanje i sprječavanje kriminaliteta, kazneno djelo razbojništva vrlo je intrigantno. Izvršenje razbojništva nailazi na posebnu pozornost javnosti, a nedovoljna učinkovitost pri otkrivanju počinitelja može izazvati osjećaj nesigurnosti i nespokojsva građana. U svijetu se smatra da je upravo stanje i kretanje razbojništva pokazatelj sigurnosti građana i djelovanja države u njihovoj zaštiti. Zbog tendencije porasta ovoga kaznenog djela u svijetu, opravdana je dublja analiza i istraživanje imovinskog kriminaliteta u cijelosti, pri čemu se rabi policijska i pravosudna

statistika, a naročito se analiziraju pojedinačni slučajevi. Na osnovu analize mogu se prikupiti podaci za istraživanje osnovnih karakteristika imovinskog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj, kao i podaci o razbojništvima kao imovinskim deliktima s elementom nasilja (Dujmović, 1996).

Nažalost, u Hrvatskoj takvih istraživanja nema mnogo, a izgleda da u osnovi leži problem odvojenosti znanosti i prakse. Istraživanja koja se i provode (a ranije su to bile uglavnom analize bez osobitog poštovanja strogo znanstvenih pravila, posebno pri uporabi znanstvenih metoda prikupljanja i obrade podataka), uglavnom nemaju kasniji pozitivan utjecaj u koncipiranju novih mjera za suzbijanje razbojništva, jer ih istraživači "ne nude" praktičarima na provjeru (Stanić, 1998:25). Jedan od razloga za sve navedeno možda je i činjenica što razbojništva u dužem razdoblju (do 1991. godine) u našoj zemlji nisu predstavljala naglašeniji sigurnosni problem. S druge strane, nedovoljan broj zainteresiranih istraživača za ovu problematiku u nas ostavio je područje kaznenih djela razbojništva nedovoljno istraženo, što danas za svako ozbiljnije istraživanje predstavlja problem, jer uglavnom ne postoji tipska (ciljana) istraživanja čija bi se vjerodostojnost i znanstvene postavke u nekim idućim istraživanjima mogla potvrditi ili u najmanju ruku provjeriti, a samim time i unaprijediti neke nove zamisli o načinima istraživanja ovih kaznenih djela.

Dosadašnja istraživanja u Republici Hrvatskoj na temu razbojništva su (prema Stanić, 1988):

- grupa autora bivšeg Ureda za kriminološka ispitivanja u Zagrebu istraživala je razbojništva izvršena u razdoblju od 1954. do 1963. godine,

- skupina istraživača pri Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu, obrađujući cjelokupnu problematiku delikata nasilja, posebnu pažnju je poklonila počiniteljima kaznenih djela razbojništva; uzorak istraživanja sačinjavao je 281 počinitelj razbojništva i razbojničke krađe, koji su u razdoblju od 01.01. do 31.12.1974. godine zatečeni u kaznenim zavodima u Hrvatskoj,

- Nikola Čortan je istraživao modalitete izvršenja razbojništva i razbojničkih krađa izvršenih u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1979. do 1983. godine,

- Irena Cajner je na uzorku od 187 maloljetnih počinitelja kaznenih djela razbojništva ili razbojničkih krađa u Hrvatskoj, kojima je u razdoblju između 1988. i 1993. godine izrečena neka sankcija ili je postupak prema njima obustavljen iz oportuniteta, metodama deskriptivne i diskriminativne analize tražila razlike u obilježjima strukture, socioekonomskog statusa, mobilnosti i patologije obitelji između ispitanika koji su prvi put prijavljeni i onih koji su već i ranije bili bar jednom prijavljeni zbog počinjenog kaznenog djela,

- u okviru projektnog zadatka istraživanja "Utjecaj socijalnih činitelja na razvoj kriminaliteta u Republici Hrvatskoj" (glavni istraživač dr. Mladen Singer) utvrđivane su neke specifičnosti maloljetničkog imovinskog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj; uzorak ispitanika činilo je 108 osoba mladih od 18 godina, koje su tijekom 1991. godine prijavljene državnom odvjetništvu (Mikšaj-Todorović i Butorac, 1992),

- godine 1996. Dujmović je proveo istraživanje na uzorku od 327 ispitanika s područja RH, koji su se u razdoblju od 01.01.1980. do 30.06.1993. godine nalazili u kaznenoj zavodu zatvorenog tipa radi počinjenog kaznenog djela razbojništva i razbojničke krađe; cilj rada bio je: ispitati povezanost nekih kriminoloških obilježja počinitelja ovih kaznenih djela i načina njihovih izvršenja,

- iste godine (1996), Stanić i suradnici sačinili su studiju pod nazivom "Istraživanje razriješenih djela razbojništva koja su izvršena na području Policijske uprave zagrebačke tijekom 1995. godine i komparativni prikaz ovih kaznenih djela za razdoblje prvih šest mjeseci 1995. godine u odnosu na isto razdoblje 1996. godine"; u ovoj studiji istraživački je obuhvaćeno: vrijeme izvršenja kaznenih djela, mjesna rasprostranjenost kaznenih djela, vrsta prostora gdje su kaznena djela izvršena, primijenjena sredstva i načini prinude, predmeti otuđenja, učestalost maskiranja napadača te uporaba rukavica i drugo,

- godine 1998. Stanić je proveo istraživanje pod naslovom "Neke posebnosti napadača, žrtava i načina izvršenja razbojništva u Zagrebu" sa sljedećim ciljevima: deskripcija objektivnih okolnosti izvršenja kaznenog djela razbojništva, načina pristupanja žrtvi, načina izvršenja djela, obilježja žrtava te općih i posebnih obilježja napadača; utvrđivanje razlika među nekim pojedinačnim obilježjima napadača i žrtava s obzirom na 5 varijabli okolnosti izvršenja i to: vremensko razdoblje tijekom 24 sata u kojem je djelo izvršeno, broj napadača, karakteristike prostora izvršenja djela, vrstu zatvorenog i vrstu otvorenog prostora izvršenja djela. Uzorak je činilo 120 kaznenih djela razbojništva, koja su izvršena i razriješena tijekom 1995. godine na području Policijske uprave zagrebačke. Jedinica promatranja bilo je kazneno djelo uz koje se vežu obilježja načina izvršenja, te obilježja počinitelja i žrtava.

Brojna strana istraživanja razvila su i drugačije pristupe pa se tako ispituju i: postupci saznanja za razbojništvo (Eck, 1992), ulična razbojništva zasebno (Barker, Geraghty, Webb i Key, 1993); metode reduciranja uličnih razbojništava (Barker, Geraghty, Webb i Key, 1993); procjena ugroženosti banaka i pošta (O'Hara, 1988; Morrison i O'Donnell, 1994); oružani prepadi na

novčarske ustanove (Morrison i O'Donnell,1994); oružane pljačke u SAD (Cook,1983), Londonu (Morrison i O'Donnell,1994) i Melbourneu (Kapardis,1988); razbojništva sa smrću žrtve (Kapardis,1988; Haran i Martin,1984); dovođenje u vezu koncentracije stanovništva i izvršenja razbojništva, utjecaj urbanizacije (Koetzsche,1985); motivacija i mehanizmi prelazaka na kazneno djelo razbojništva (Feeney,1986), kako žrtva odgovara na razbojništvo (Ziegenhougen,1985) i tako dalje.

Iz brojnih statističkih pokazatelja (Dujmović,1996) vidljivo je da je kriminalitet razbojništva i razbojničkih krađa u svijetu u stalnom porastu (npr. u razdoblju od 1986. do 1990.godine, u odnosu na razdoblje od 1980. do 1985., povećan je za 47%), a u ukupnoj strukturi svjetskog kriminaliteta sudjeluje s 5 - 6%.

Iako je u Republici Hrvatskoj porast izvršenja razbojništva veći od porasta ukupne stope kriminaliteta, treba istaći da je kriminalitet razbojništva u ukupnoj strukturi gotovo konstantno sudjelovao s udjelom manjim od 1%.

U razdoblju od 1993. do 1997. , na području Republike Hrvatske policija je registrirala izvršenje 2582 razbojništva i razbojničke krađe. Najveći je broj razbojništava i razbojničkih krađa prijavljen 1993. (644). U 1994. godini zabilježen je pad kriminaliteta razbojništva za 36,7 %. Nakon 1994. kriminalitet razbojništva bilježi konstantan porast: 12 % u 1995.; 12,3 % u 1996. i 3,4 % u 1997. godini .

Prema statističkim podacima MUP-a Republike Hrvatske, u 1998. godini nastavljen je trend porasta kriminaliteta razbojništva. u prvih devet mjeseci 1998., na području Republike Hrvatske policija je doznala za izvršenje 438 razbojništva, što je povećanje od 16,2 % u odnosu na prvih devet mjeseci 1997.

Udio kriminaliteta razbojništva i razbojničke krađe u ukupnom prijavljenom kriminalitetu u cijelom promatranom razdoblju kretao se ispod 1 %. U 1994., taj udio razbojništva u ukupnom kriminalitetu bio je najmanji (0,65 %), a u 1996. i 1997. najveći (0,98 %).

U istom razdoblju udio kriminaliteta razbojništva u imovinskom kriminalitetu (kaznena djela protiv imovine), kretao se od 1 % (1994.), do 1,5 % (1996.) i 1,8 % (1997.).

Stopa razbojništva i razbojničke krađe u Republici Hrvatskoj od 1994. (kada je iznosila 8,9) u stalnom je porastu, te je 1997. bilo 11,8 razbojništava i razbojničkih krađa na 100.000 stanovnika.

Iz statističkih podataka vidljivo je kako razbojništva i razbojničke krađe nisu masovni delikti, ali one ipak predstavljaju posebnu društvenu opasnost. Gotovo uvijek su žrtva i njezina okolina bili zatečeni počinjenjem razbojništva.

1.2. Malodobni počinitelji razbojništva

Maloljetnička delinkvencija obuhvaća prije svega imovinski kriminalitet, dakle krađu, tešku krađu, uglavnom provalu, razbojništvo, razbojničku krađu, oduzimanje motornog vozila, prevaru, prikrivanje i drugo (Singer, Mikšaj-Todorović,1993:69). Udio imovinskih delikata u strukturi maloljetničkog kriminaliteta stalno raste po ocjeni većine kriminologa, čak i u razdobljima znatnog poboljšanja gospodarske konjunktura, standarda i blagostanja. Upravo u razdobljima napretka u Engleskoj provalne krađe i razbojništva znatno su porasli u strukturi kriminaliteta maloljetnika (McClintock, Gibson,1961), što potiče na preispitivanje gledišta prijašnjih kriminologa da je porast imovinskih delikata u pravilu neposredno posljedica privrednih i socijalnih depresija.

Sve se češće argumentira teza da za porast imovinskih delikata nisu toliko odlučujuće gospodarske prilike neke zemlje već opći način razmišljanja i važeća stremljenja. Ako je u nekom društvu jednostrana težnja za materijalnim blagostanjem iznag svega, a posjedovanje i bogatstvo sve izraženiji statusni simbol, tada će takva duhovna klima biti značajni poticaj za stjecanjem materijalnih vrijednosti ne samo legalnim nego i ilegalnim putem. Treba imati na umu i to da razdoblja ekonomskog napretka množinom i kvalitetom roba, višim pa i luksuznim životnim standardom, znače veći podražaj i veće iskušenje za one koji si sve to vlastitim sredstvima ne mogu priuštiti (Hellmer, 1961).

Na osnovi podataka o strukturi kaznenih djela protiv imovine počinjenih od strane maloljetnika kojima je izrečena sankcija, Singer i Mikšaj-Todorović (1993:69) zaključuju da je među maloljetnicima koji su u Republici Hrvatskoj počinili neki imovinski delikt, u razdoblju od 1962. do 1982.godine, udio počinitelja razbojništva u rasponu od 0,4 do 2% (za razliku od krađe i provale koje sudjeluju u rasponu od 29 do 44%). Ipak, prema Dujmoviću (1998), između 1993. i 1997. godine čak 59 počinitelja (izvršitelja ili sudionika) bilo je mlade od 14 godina pa je i dalje potrebno pratiti trendove koji uključuju dob.

U stranoj literaturi često se ističe da je razbojništvo u znatnoj mjeri delikt mladih. U mnogim zemljama bilježi se porast upravo tog delikta i među malodobnim i mladim punoljetnim osobama. Iz podataka za Republiku Hrvatsku ne bi se mogao izvesti takav zaključak.

Razbojništva malodobnih počinitelja na području Hrvatske najčešće imaju značenje i stupanj društvene opasnosti o kojima se obično zaključuje iz samog naziva tog delikta. Analizom 62 slučajeva razbojništva počinjenih od strane maloljetnika u Hrvatskoj (Singer, Mikšaj-Todorović,1993:73) može se, prije svega, vidjeti da tijela kaznenog pos-

tupka katkada tu klasifikaciju vežu uz ponašanja koja imaju više elemenata drske krađe nego razbojništva i kod kojih je nerijetko sila primijenjena prema nekim osobama, često vršnjacima ili mladima od sebe, bila prije svega izraz nasilničkog ponašanja s naknadnim, prethodno neplaniranim prisvajanjem imovine. Štoviše, i prisvajanje je tom prigodom katkad bilo više ili pretežito zbog želje da se napakosti nego zbog pribavljanja imovinske koristi. Ponekad sve počinje mladenačkim nadmetanjem, željom za isticanjem, iskušavanjem vlastitih snaga, stjecanjem statusa u skupini i zbog pustolovine. To ne znači da nema i razbojništva u pravom smislu riječi i ne treba u cjelini umanjiti važnost takvog delikta maloljetnika. Ipak je potrebno razlikovati motivacijski proces i modalitete razbojništava počinjenih od malodobnih osoba. Hellmer (1959) je svojim istraživanjem višekratnih počinitelja i delinkvenata iz navike u SR Njemačkoj došao do uvjerenja da razbojništvo kod maloljetnika nema negativno prognostičko značenje razmjerno težini i ozbiljnosti tog delikta. Samo 2% odraslih multirecidivista i delinkvenata iz navike započelo je svoju kriminalnu karijeru razbojništvom, a samo 7,6% imalo je među prijašnjim osudama i osudu zbog tog delikta.

Izvršenju razbojništva češće naginju malodobne osobe slabije inteligencije, primitivnije strukture ličnosti, nerijetko sklone prekomjernom uživanju alkohola. Najčešće nije riječ o unaprijed planiranim napadima, već o više-manje deliktima situacije, kod kojih žrtva katkad pod utjecajem alkohola i sama, svojim ponašanjem znatno pridonosi nastanku delikta. Počinitelji su uglavnom starije malodobne osobe muškog spola. Mladi maloljetnici i djevojke u izvršenju razbojništva obično sudjeluju kao pomagači, osobe koje čuvaju stražu, koji izvidaju kretanje žrtve ili je namamljuju na pogodno mjesto. Razbojništva maloljetnika katkad imaju i neke romantične i teatralne crte. Sudionici su maskirani i pri izvođenju djela nastoje istaći važnost svoje ličnosti, snagu, a katkad i velikodušnost prema žrtvi. U tim slučajevima vrijednost prisvojenog novca ili predmeta obično nije u razmjeru s uložnim trudom. Žrtve su najčešće djeca, djevojke, starije osobe pod utjecajem alkohola.

Butorac i Mikšaj-Todorović (1993) ispitivale su povezanost između vrsta nasilničkih kaznenih djela i socijalno demografskih obilježja malodobnih počinitelja i, između ostalog, dobile da počinitelji kaznenog djela razbojništva prednjače po udjelu počinitelja mladih od 14 godina, po izvršenju djela u gradskoj sredini, po višekratnosti izvršenja, po ranijoj prijavljivosti i sankcioniranosti počinitelja i po sudioništvu.

Neki autori pokušali su naći objašnjenje za uočeni znatan porast razbojničkih krivičnih djela kod maloljetnika. Tako su, primjerice, britanski so-

ciolozi Jefferson i Clark (1973) ponudili zanimljivu teoriju izraženu u terminima prilike za delinkventno ponašanje. Drugim riječima, oni porast broja slučajeva razbojništva u gradovima objašnjavaju činjenicom da način života u gradu pruža daleko više prilike za takvu vrstu delinkventnog ponašanja nego ruralna sredina. Nadalje, činjenicu da više od tri četvrtine razbojništava u Velikoj Britaniji i u SAD čine pripadnici nižih dobnih skupina, muškog spola i crne rase, oni pripisuju jednako tako proporcionalnom udjelu tog stanovništva među nezaposlenima, slabo plaćenima, neškolovanima i beskućnicima. Stoga ovi autori razbojništvo vide kao očajni potez u očajnoj situaciji. Za razliku od toga, većina mladih počinitelja razbojništva vidi to krivično djelo kao najbolje moguće i dostupno rješenje jer, osim što donosi novac, pruža zadovoljenje potrebe za izražavanjem snage, muškosti, za dokazivanjem, identitetom i društvenim statusom, te za osvetom dominantnom društvenom sloju.

Ulično razbojništvo je vrlo jednostavno kazneno djelo čija realizacija zahtijeva minimum kriminalnog znanja i vještine. Dovoljna je samo žrtva, sama i nezaštićena, koja uza se ima gotovinu ili druge vrijedne predmete. U usporedbi s ostalim alternativama, što racionalisti tvrde da uvijek činimo odnosno da uvijek iz određenog razloga biramo neko ponašanje, razbojništvo kao jednostavna, lako izvediva, minimalno riskantna te brzo i višestruko isplativa opcija, svakako mora djelovati privlačno na mlade osobe čija je kriminalna motivacija utemeljena na društvenoj nepravdi, životnoj monotoniji i dosadi.

Istraživanjem provedenim u Bostonu pokazalo se da ovisnici o drogi kao glavni razlog sve većeg broja razbojničkih delikata vide u širenju zloupotrebe droga, a jednako su na isto pitanje odgovorili i policijski djelatnici (Haskell, Yablonski, 1974). Do vrlo sličnih rezultata došli su i istraživači u Chicagu, koji su, čak, uspjeli ustanoviti statistički značajnu povezanost između porasta cijene heroina i broja razbojništava na određenom području. Porast broja razbojništava počinjenih od strane ovisnika u SAD između 1964. i 1968. godine Conklin (1972) objašnjava izvjesnim promjenama u istom razdoblju. Naime, u nastojanju da suzbije ovu društvenu negativnu pojavu, američka se policija usmjerila na otkrivanje i sprečavanje ilegalne trgovine drogama. Zbog čestih uhićenja njenih preprodavača, cijena droge je znatno porasla, što se nadalje odrazilo na pogoršanje strukture imovinskog kriminaliteta ovisnika.

Medutim, neplanirana razbojništva, koja počiniteljima obično ne donose velike prihode, imaju potpuno drugačiji karakter od planiranih razbojništava. Razbojništva izvršena pod odgovarajućim okolnostima, u slučajnoj situaciji, zaslužuju, kako se čini, posebnu pažnju. Ako se, naime, taj vid

razbojništva, tako mnogobrojan u ispitivanom materijalu Lukaszewicza i Szymanovskog (1964) promatra u svezi s njihovim počiniteljima, može se vidjeti da nije zgodno objašnjavati ova krivična djela - slično kao i općenito razbojništva - vrlo lošim materijalnim uvjetima počinitelja, siromaštvom, nezaposlenošću itd. Te se osobe nisu nalazile u teškoj materijalnoj situaciji, bez mogućnosti da nađu zaposlenje. Rezultati tog ispitivanja govore zapravo o tome, da se počinitelji ovih napada regrutiraju u većini slučajeva (60 %) među maloljetnim povratnicima koji su ozbiljno skrenuli s pravog puta, koji borave u kriminalnoj sredini i ne žele raditi. Manjina pak (oko 41 %) među takvim mladim osobama, koje iako do tada nisu činile krivična djela, otkriva ipak izrazit huliganski karakter. Oni stalno pretjerano uživaju alkohol i sigurno su visoko amoralni, koliko god se predstavljali da su zaposleni i da prividno vode normalan život.

Baveći se nekim osnovnim obilježjima počinitelja razbojništva u Njemačkoj Eingenbrodt (1967) zaključuje da se u velikom broju slučajeva radi o mladim ljudima koji stalno trebaju novac da bi mogli izvesti djevojku, biti u društvu i slično.

Prema rezultatima poznate studije maloljetničke delinkvencije u Chicagu (Shaw, Mc Kay, 1937), razbojništvo je u ranim stadijima delinkventnog razvoja samo čin objesti, nestašluk, vrsta igre. Vremenom, ta u početku samo razigrana i avanture željna djeca i maloljetnici, počinju uvidati lagodnost takvog života, te tako nastavljaju s kriminalnom aktivnošću, ali ne zbog zabave, već zbog čiste dobiti.

Razmjerno njihovu broju u ukupnoj populaciji, mladi imaju sve veći udio u nasilju i bilježe njegov sve veći porast u nasilničkom kriminalitetu. Moglo bi se reći da su njihove psihosocijalne osobitosti: drskost, nedostatak snage za ulaganje u budućnost, nekritički entuzijazam, visoka tjelesna snaga i izdržljivost, same po sebi dovoljne za izazivanje malih i velikih neprilika. Prema Banks (1962) za mnoge dječake i mladiće u razdoblju sazrijevanja agresivnost je prirodna pojava. Pored toga, u mnogim zemljama u razvoju koje su pod pritiskom populacijske eksplozije, socijalnih, gospodarskih i političkih promjena, stari se modeli odgovornosti za odgoj i socijalnu edukaciju raspadaju.

U mnogim djelovima svijeta sve je veći broj mladih koji su napušteni i bez cilja, a pokazuju asocijalno i antisocijalno ponašanje. U Republici Hrvatskoj ovo osobito vrijedi za ratno i poratno razdoblje.

Javnost u pravilu osjeća nešto prijeteće u okupljanju mladih ljudi protiv svojih roditelja i svih ostalih, neku vrstu primitivnog straha koji navodi na preuveličavanje opasnosti koju oni utjelovljuju i zlo koje nanose (Butorac, Mikšaj-Todorović, 1993).

S druge strane, često se zaboravlja da je kod većine mladih počinitelja kaznenih djela riječ o prolaznoj fazi razvoja i da ta društveno neprilagodena ponašanja s godinama nestaju.

Zajedništvo općenito, pa tako i u činjenju kaznenih djela, karakteristično je za mlade ljude. Njihovo grupiranje veoma je raznoliko i dinamično, sudionništvo može nastati slučajno ili planirano, može biti jednokratno ili trajnijeg karaktera.

I stupanj unutarnje kohezije i organiziranosti može biti raznolik, a unutar same skupine pojedinci mogu biti trajnije i jače povezani, te sačinjavati jezgro skupine. Oko njega se povremeno okupljaju drugi maloljetnici na dulje ili kraće vrijeme, s različitim afinitetom prema skupini i njenim svrhama.

Akers i suradnici (1979) su na temelju rezultata svojih istraživanja spoznali da svaki malodobni delinkvent direktno potiče barem još jednog svog vršnjaka na isto ponašanje, a druga istraživanja (Kornhauzer, 1978) ukazuju i na činjenicu da je, u uvjetima socijalne dezorganizacije, grupa vršnjaka često jedina stabilna socijalna grupa i, u pravilu, kriminalno orijentirana.

Sve dosad navedeno posebno vrijedi za malodobne počinitelje razbojništva i razbojničke krađe, za koje je poznato da djelo čine u sudioništvu i da osim (uglavnom manje) imovinske koristi, sudjelovanje u toj vrsti kaznenog djela ima i niz drugih, vjerojatno i važnijih motiva (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993:72), primjerice: želja za uzbudljivim doživljajima i za samopotvrđivanjem, stjecanjem odgovarajućeg statusa u skupini u kojoj se kreću i mnogo drugih, koji čak nisu ni u kakvoj izravnoj vezi sa željom za stjecanjem predmeta i vrednota.

Ukoliko se krene od pretpostavke ili, bolje rečeno, od činjenice da društvo preko svojih institucija često ne može prodrijeti u intimu doma i obitelji čak i kad postoje naznake o ponašanjima koja su rizična za buduće delinkventno ponašanje, jer obitelj u tom smislu ne želi surađivati, potrebno je orijentirati se na sama takva ponašanja.. Najčešće nije teško procijeniti što je određenim ponašanjem malodobna osoba htjela zapravo postići, tako da bi stručnjaci koji se bave prevencijom delinkvencije morali sastaviti programe pomoću kojih će mladima ponuditi mogućnost da te ciljeve dosegnu, ali na druge, društveno prihvatljive načine.

1. 3. Poremećaji u ponašanju

Nije jednostavno i lako definirati i mjeriti maloljetničku delinkvenciju. Mnogi autori prihvaćaju taj termin kao takav, bez preispitivanja; što znači da prihvaćaju tradicionalne i službene definicije i objašnjenja delinkventnog ponašanja. Mnogi teoretičari pod maloljetničkom delinkvencijom smatraju ponašanje koje je problematično odraslima; znači, djeca se ponašaju na neodgovarajući

način i moraju biti kažnjena, kontrolirana ili se njihovo ponašanje mora drugačije riješiti. Tradicionalni pristup delinkvenciji podupire takvu definiciju problema. Policija i sudovi godinama daju statističke preglede o tome koliko je maloljetnika uhićeno, sudski procesuirano i sankcionirano.

Povijesno gledano, mnoštvo je različitih definicija maloljetničke delinkvencije, posebno legalnih koje se mogu naći još u Hamurabijevoj zakonu (otprilike 2 270. godine pr. K.), srednjovjekovnim shvaćanjima i tako dalje, pa sve do danas. Neodgovarajuće, nepoželjno, neispravno ponašanje mladih koje je bilo zakonom zabranjeno tijekom vremena se mijenjalo. Koja bi loša ponašanja mladih trebala sankcionirati zakonom? Bi li određena ponašanja zabranjena za mlade trebala sankcionirati i kod odraslih? Drugim riječima, jesu li poremećaji u ponašanju i kriminalno ponašanje ista stvar? Jesu li to samo oblici delinkvencije koje treba tretirati na isti način?

Ranih 70-ih mnoge američke države usvojile su legislativu koja je redefinirala nekriminalno ponašanje mladih i namjeravala se pozabaviti maglovitom definicijom između poremećaja u ponašanju (status offenses), ovisnosti i zanemarivanja. Godine 1976. Nacionalno savjetodavno tijelo za standarde i ciljeve kaznenog pravosuđa (National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals, 1976:312) preporučilo je da poremećaji u ponašanju trebaju biti ograničeni samo na pet specifičnih kategorija. Riječ je o sljedećim kategorijama:

1. **Izostajanje iz škole** - Definirano je kao obrazac opetovanog i kroničnog nedopuštenog izostajanja iz škole bilo koje malodobne osobe koju obuhvaća zakon o obveznom školovanju. Nadležnost suda u smislu interveniranja ograničava se na slučajeve kada djetetovo kontinuirano izostajanje iz škole jasno ukazuje na potrebu za pomoći.

2. **Opetovano zanemarivanje ili zlouporaba zakonski određenog roditeljskog autoriteta** - Sud obiteljskog pravosuđa unutar te kategorije usko je ograničen na okolnosti u kojima obrazac ponavljanog neposlušnog ponašanja od strane malodobnika ili obrazac ponavljanih nerazumnih zahtjeva od strane roditelja, kreira situaciju obiteljskog konflikta koji jasno pokazuje potrebu za pomoći.

3. **Opetovano bježanje od kuće** - Bježanje od kuće definirano je kao nedopušten maloljetnikov izostanak od kuće dulji od 24 sata. Ovlasti obiteljskog suda u toj kategoriji trebale bi predstavljati posljednje utočište koje se bavi maloljetnikom koji opetovano bježi od kuće, odbija ili ne dobiva ništa od službi za pomoć i nije u mogućnosti sam se izdržavati. Ukoliko je maloljetnik sposoban brinuti se o sebi obiteljski sud ozbiljno bi trebao razmotriti druge alternative odgovornog samoizdržavanja.

4. **Opetovana uporaba intoksicirajućih pića.** Ovo se definira kao opetovano posjedovanje i/ili konzumiranje intoksicirajućih pića od strane maloljetnika. U toj kategoriji obiteljski sud trebao bi imati moć interveniranja i osiguravanja pomoći kad maloljetnikova ozbiljna i opetovana uporaba alkohola jasno ukazuje na potrebu za pomoći.

5. **"Delinkventni akt" počinjen od strane maloljetnika mladih od 10 godina života.** "Delinkventni akt" definiran je kao ponašanje koje predstavlja kršenje federalnog ili državnog kaznenog zakona ili lokalne odredbe ukoliko je počinjen od strane odrasle osobe. Ovlasti obiteljskog suda odnose se na maloljetnike od 10 godina i starije. Ova kategorija trebala bi pokrivati situaciju u kojoj maloljetnik mlađi od 10 godina opetovano čini djela koja podupiru delinkventno ponašanje starijeg djeteta ili gdje počinjeni "delinkventni akti" imaju ozbiljnu prirodu.

U Republici Hrvatskoj sud za maloljetnike nema ingerenciju nad takvim ponašanjima malodobnika ukoliko oni striktno nisu počinili kazneno djelo opisano u kaznenom zakonu; takvim se ponašanjima bave druge društvene institucije, a pravo interveniranja, pa čak i određivanja nadzora nad izvršenjem roditeljskih dužnosti i smještavanja maloljetnika u institucije imaju centri za socijalnu skrb.

S druge strane, Internacionalna udruga policijskih čelnika (International Association of Chiefs of Police - IACP) (Krisberg, Austin, 1978:63) smatra da termin *malodobni delinkvent* treba biti primijenjen na onu djecu koja iskazuju poremećaje u ponašanju (status offenses), neodgojivi su ili kronično izostaju iz škole i u potrebi su za tretmanom zbog tih problema.

Ideja da su i nekriminalni malodobni delinkventi u potrebi za specijalnim tretmanom i nadzorom države, bez obzira iskazuju li poremećaje u ponašanju ili su zanemareni ili pak ovisnici, proizvela je mnoga nova zakonska određenja. I dok se IACP pridružila državama Georgiji, Ohiju i Sjevernoj Dakoti u uporabi termina *neposlušno dijete* većina drugih država usvojila je jednu ili više sljedećih kategorija:

- malodobnik u potrebi za nadzorom
- dijete u potrebi za nadzorom
- osoba u potrebi za nadzorom
- mlada osoba u potrebi za nadzorom
- djeca u potrebi za pomoći.

Na žalost, mnoge mlade osobe s poremećajima u ponašanju još uvijek se šalju u institucije. Godine 1987. više od 25 000 maloljetnika bilo je dugotrajno zadržano u državnim preodgojnim ustanovama. Među njima jedva preko 2% bilo je pod starateljstvom za poremećaje u ponašanju određene zakonom (status offenses) kao što je

izostajanje iz škole, bježanje od kuće i nepopravljivo ponašanje (BJS Data Reports, 1988:1). Međutim, bilo bi pogrešno zaključiti da je preostalih 98% djece pod starateljstvom bilo zbog ozbiljnog kaznenog djela. Zapravo, mnogi među njima imaju kronične poremećaje u ponašanju, to su djeca koja nastavljaju s takvim ponašanjima usprkos opetovanim intervencijama od strane obitelji, škole, službe socijalne skrbi ili službi za provođenje zakona. Djeca s kroničnim poremećajima u ponašanju tipično imaju dodatni poremećaj dok su pod probacijom jer tada krše obveze probacije (Twining i sur., 1987).

Dokument o maloljetničkom pravosuđu i prevenciji delinkvencije (The Juvenile Justice and Delinquency Prevention Act) iz 1974. godine ograničio je definiciju delinkvencije na ponašanja kojima se krši zakon. On također pojašnjava da se ovisnost i zanemarivanje odnose na situacije u kojima je vidljivo zanemarivanje ili neodgovarajuća briga od strane roditelja ili skrbnika. Jedan od rezultata tog dokumenta je da su brojne države pokrenule uklanjanje djece s poremećajima u ponašanju iz malodobničkih institucija. I dok je 47 država nedavno preporučilo njihovo uklanjanje, u najmanje 11 njih još se uvijek maloljetni delinkventi i djeca s poremećajima u ponašanju izjednačavaju i dopušteno je njihovo smještanje u institucije maksimalne sigurnosti s okorjelim delinkventima (Shichor, 1983).

U svakom okružju poremećaji u ponašanju izazivaju javnu reakciju. U nekim situacijama i u nekim okružjima takva ponašanja mogu se tolerirati, a u drugima ne. Kad se primjenjuje legalna definicija maloljetničkog ponašanja, to znači da je ponašanje otišlo izvan granica javne tolerancije.

Cavan i Ferdinand (1975:28) načinili su kontinuum (u obliku krivulje) maloljetničkog ponašanja "rangiranog od ekstremno antisocijalnog do ekstremno prilagođenog ponašanja koja izazivaju različite odgovore javnosti." U središnjem segmentu krivulje nalaze se prilično normalna maloljetnička ponašanja, dok se na njenim krajevima nalaze ekstremniji oblici prekomjerno prilagođenog i devijantnog ponašanja.

Smatramo da termin maloljetnička delinkvencija odražava kombinaciju mnogih čimbenika. Prvo, uključuje ponašanje specifično definirano kao delinkventno sukladno maloljetničkim zakonodavstvima različitih država. Ali, ti su zakoni ponekad nedovoljno određeni i ostavljaju prostor za sudsku diskusiju prilikom primjene zakona.

Posljedično tome, termin također uključuje i javnu percepciju ponašanja koja se u određeno vrijeme u određenoj zajednici smatraju izvan granice javne tolerancije. Drugim riječima, o maloljetničkoj delinkvenciji je riječ onda kad je u pitanju kršenje lokalnih normativnih očekivanja odgovarajućeg ponašanja. Primjerice, skitnja mladih osoba u

nekim se gradovima povezuje s maloljetničkom delinkvencijom.

Na sličan način, naša definicija isto mora uzeti u obzir socijalni realitet koji se odražava kroz medije. Mnogim ljudima knjige, filmovi i televizija pomažu u definiranju njihova specifičnog realiteta. Ukoliko mediji sistematično portretiraju određena ponašanja kao delinkventna, ona se često prihvaćaju kao takva.

I napokon, iako su se gotovo sva djeca ponašala na način da su kršila maloljetnički zakon, vjerujemo da je maloljetni delinkvent mlada osoba koja je uspješno definirana kao delinkvent od strane ljudi koji imaju moć, ovlasti ili utjecaj da stvaraju takve definicije. U našem je društvu proces definiranja selektivan.

2. SVRHA, CILJEVI I HIPOTEZA ISTRAŽIVANJA

S obzirom da je delinkventno ponašanje mladih, prema brojnim istraživanjima u svijetu (Rubin, 1985: 52-98; Bortner, 1988:10 - 71; Regoli i Hewitt, 1991:181 - 202) i u nas (Petran, 1987; Mikšaj - Todorović, 1987; Singer, Mikšaj - Todorović, 1993:128) blisko povezano s drugim poremećajima u ponašanju i u osnovi ima s njima identične korijene, osnovano je ispitivati relacije između delinkventnog ponašanja i takvih poremećaja. Razbojništvo i razbojnička krađa imovinski su delikti koji uključuju i primjenu nasilja ili barem prijetnju nasiljem. Malo je vjerojatno da takvom ponašanju pribjegavaju mladi ljudi urednoga obiteljskog ozračja i općenito društvenim prilikama prilagođenog ponašanja. Oni obično još od ranog djetinjstva uče kako se psihološke potrebe zadovoljavaju na društveno prihvatljiv način. S druge strane, mladi ljudi koji to nisu naučili improviziraju svoje normalne potrebe kao mladi ljudi (za važnosti i isticanjem među vršnjacima neke su od krucijalnih u toj dobi) vrlo često zadovoljavaju na društveno upitan pa i nedozvoljen način. Tako se "poštovanje" stječe rугanjem i izazivanjem predstavnika vlasti i drugih autoriteta (učitelja), vandalističkim ponašanjem i slično, a u krajnjim slučajevima činjenjem kaznenih djela. Sve to posebno ima težinu ukoliko mladi ljudi nemaju sigurnost i nisu prihvaćeni u vlastitoj obitelji pa se, bježeći iz nje, postupno prilagodavaju životu na ulici.

Svrha ovog rada je utvrditi one elemente životnog stila malodobnih počinitelja razbojništava i razbojničkih krađa u urbanoj sredini koji bi, zamišljeni još u svojim začecima, mogli predstavljati vjerodostojne pokazatelje rizičnosti za delinkventno ponašanje tog tipa. Životni stil se s aspekta promatrača može procijenjivati samo temeljem aktivnog ponašanja promatranoga. Mnoga su takva ponašanja već utvrđena kao rizična za buduću delinkventnu aktivnost, pa su stoga imenovana

predelinkventnima. Stoga utvrđivanje najčešćih i najprisutnijih predelinkventnih ponašanja u mladih počinitelja razbojništva i razbojničke krađe, omogućuje uže usmjeravanje društvenih institucija koje se bave prevencijom delinkvencije (s naglaskom na nasilje) na vrlo specifične skupine mladih ljudi, prepoznatljive po specifičnom stilu življenja. Utvrđene karakteristike ponašanja na općoj će razini biti dodatna informacija i korektivnom osoblju koje tretira malodobne počinitelje ovih kaznenih djela, a čiji je cilj da mlade ljude nauče novim modelima (društveno prihvatljivog) ponašanja kojima će uspješno zadovoljiti svoje potrebe, što istodobno znači odustajanje od starih, društveno nepoželjnih i neprihvatljivih modela. I napokon, institucije i stručnjaci zaduženi za poslijetretmansko praćenje malodobnih počinitelja ovih kaznenih djela, najprije trebaju usmjeriti pozornost na to vraća li se malodobnik onim istim modelima ponašanja koja su i ranije bila povezana s činjenjem razbojništva i razbojničke krađe.

Ciljevi istraživanja su:

- na deskriptivnoj razini utvrditi koja su predelinkventna ponašanja posebno prisutna u malodobnih počinitelja razbojništva i razbojničke krađe

- utvrditi jesu li i kako ta ponašanja povezana s modalitetima izvršenja samog djela

S obzirom na svrhu i ciljeve rada, moguće je postaviti jednu opću hipotezu:

H - *Modaliteti izvršenja kaznenog djela razbojništva i razbojničke krađe statistički su značajno povezani s predelinkventnim ponašanjima malodobnih počinitelja.*

3. METODOLOŠKE OSNOVE ISPITIVANJA

3.1. Uzorak ispitanika

Uzorak se sastoji od 238 malodobnih (80% je starijih malodobnika) počinitelja razbojništva ili razbojničke krađe kojima je u razdoblju od 01.01.1984. do 31.12.1998. godine od strane Županijskog suda za maloljetnike u Zagrebu izrečena neka sankcija ili je pred vijećem za maloljetnike postupak obustavljen iz razloga svrsishodnosti.

3.2. Uzorak varijabli

Iz upitnika pod naslovom "Kriminalitet maloljetnika - nasilje" koji je sastavljen za potrebe realizacije istraživačkog projekta "Kriminološke osobitosti delikata nasilja" (Ministarstvo znanosti i tehnologije RH, glavni istraživač: dr.M. Singer), a koji sadrži ukupno 120 varijabli, za potrebe ovog rada odabrano je ukupno 28 varijabli, od kojih se 20 odnosi na modalitete izvršenja razbojništva, a 8 na poremećaje u ponašanju počinitelja.

Varijable modaliteta kaznenog djela su:

1. Ostala djela u stjecaju
 1. nema
 2. jedno djelo
 3. dva djela
 4. tri djela
 5. više od tri djela
2. Oblik izvršenja djela
 1. pokušano
 2. dovršeno
3. Namjera za izvršenje djela stvorena je
 1. neposredno
 2. ranije istog dana
 3. dan ili više dana ranije
4. Osnovni motiv krivičnog djela
 1. solidarnost
 2. osveta
 3. da se istakne
 4. imovina
5. Oblik sudjelovanja u kaznenom djelu
 1. pomagač
 2. poticatelj
 3. suizvršitelj
 4. izvršitelj
6. Sudioništvo
 1. s više od dvije osobe
 2. s dvije osobe
 3. s jednom osobom
 4. sam
7. Dijete - sudionik
 1. da
 2. ne
8. Maloljetnik - sudionik
 1. da
 2. ne
9. Punoljetnik - sudionik
 1. da
 2. ne
10. Šira lokacija izvršenja djela
 1. Zagreb
 2. drugo sjedište okruga
 3. sjedište općine
 4. nije sjedište
11. Je li bio izazvan od žrtve
 1. da - fizički
 2. da - verbalno
 3. ne
12. Sredstvo izvršenja kaznenog djela
 1. ozbiljna prijetnja
 2. ruke
 3. drugi predmeti
 4. oruđe
 5. nož
 6. vatreno oružje
13. Žrtva posebno zlostavljana
 1. ne
 2. da

14. Žrtva grubo vrijeđana i ponižavana
 1. ne
 2. da
15. Posljedice kod žrtve
 1. nema posljedice
 2. laka tjelesna povreda
 3. teška tjelesna povreda
16. Spol žrtve
 1. muško
 2. žensko
17. Dob žrtve
 1. 26 i više godina
 2. 17 - 25 godina
 3. 14 - 15 godina
 4. do 13 godina
18. Žrtva je počinitelju
 1. nisu se ranije poznavali
 2. poznanik
 3. susjed
 4. bliži rod
19. Alkoholiziranost u vrijeme izvršenja djela
 1. nitko
 2. počinitelj
 3. žrtva
 4. počinitelj i žrtva
20. Odnos mjesta boravišta i mjesta izvršenja
 1. u blizini stana počinitelja
 2. u istom naselju
 3. u istom mjestu
 4. u drugom mjestu

Varijable poremećaja u ponašanju su:

21. Agresivnost
 1. ne
 2. da
22. Prekomjerno konzumiranje alkohola
 1. ne
 2. da
23. Konzumiranje droge
 1. ne
 2. da
24. Skitnja
 1. ne
 2. da, nakon 14-te godine
 3. da, prije 14-te godine
25. Bježanje od kuće
 1. ne
 2. da
26. Bježanje iz ustanove
 1. ne
 2. da
27. Prosjačenje
 1. ne
 2. da
28. Druženje s asocijalnim osobama
 1. ne
 2. da

3.3. Način prikupljanja podataka

U svrhu prikupljanja podataka za cjelokupan naprijed navedeni projekt posebno su izučeni anketari koji su iz dokumentacije suda i državnog odvjetništva došli do svih relevantnih informacija (u ovom slučaju o kaznenim djelima razbojništva i razbojničke krađe) koje su potom transformirali na način kako se to traži sistematiziranim Upitnikom.

3.4. Metode obrade podataka

U obradi podataka uporabljene su dvije metode:

- izračunavanje apsolutnih i relativnih frekvencija na kategorijama svake od ispitivanih varijabli
- kanonička korelacijska analiza kojom se izračunavaju korelacije unutar dvaju skupova varijabli, kroskorelacije između varijabli tih skupova, kanoničke korelacije parova kanoničkih varijabli, značajnost kanoničkih korelacija, komunalitete u oba skupa varijabli za značajne kanoničke varijable, korelacije kanoničkih i originalnih varijabli, te kroskorelacije kanoničkih i originalnih varijabli.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

4.1. Deskriptivna analiza

4.1.1. Modaliteti izvršenja djela

Distribucija ispitanika (apsolutne i relativne frekvencije) daje prikaz kategorija varijabli koje opisuju modalitete izvršenja djela čime se dobivaju brojni pokazatelji fenomenologije maloljetničkog razbojništva u Zagrebu. Tako je vidljivo da 71,4% počinitelja nema drugih djela u stjecaju, a u 79,8% slučajeva namjera o izvršenju djela stvorena je neposredno prije samog izvršenja. Očevidno je bila riječ o spletu okolnosti temeljem kojih su počinitelji "došli na ideju" i u trenutku procijenili da je oduzimanje imovine od druge osobe izvedivo. Ipak, oko 20% ispitanika imalo je namjeru izvršiti razbojništvo znatno ranije o čemu treba posebno voditi računa prilikom daljnjeg postupanja jer pret hodno svjesno planiranje ilegalnih načina dolaska do imovine u maloljetničkoj dobi može biti ozbiljan indikator negativne prognoze za buduća ponašanja. Podaci također pokazuju da je procjena počinitelja o povoljnosti situacije za izvršenje razbojništva uglavnom bila ispravna jer je čak u 87% slučajeva bilo dovršeno. Kako je u kriminologiji maloljetničke delinkvencije poznato, brojni su motivi izvršenja kaznenih djela i često su povezani sa specifičnim obilježjima dobi (želja za avanturom, isticanjem, pripadanjem skupini). Stoga ne čudi da preko dvije trećine ispitanika čini djelo u sudi-oništvu. Ipak, u ovom je istraživanju procijenjeno da je čak u 91,6% ispitanika osnovni motiv izvršenja djela bila imovina, a samoisticanje (2,9%), solidarnost (4,6%) i osveta (0,8%) prisutni

su, kao osnovni motivi s neznatnim udjelima. Dobiveni podatak, međutim, treba preispitati. Jedna je mogućnost, dakako, da je po motivima izvršenja, maloljetničko razbojništvo danas postalo sličnije razbojništvu koje čine odrasle osobe.

S druge strane, može se postaviti pitanje o valjanosti procjene osnovnog motiva kaznenog djela. Netrenirani procjenivač ili onaj koji unaprijed nije upozoren rutinski će zabilježiti imovinu jer oduzimanje imovine i čini biće kaznenog djela razbojništva, a u vrlo vidljivo specifičnim situacijama prepoznat će solidarnost, osvetu, želju za isticanjem i slično. Za ispravnu procjenu osnovnog motiva činenja kaznenog djela razbojništva kod maloljetnih osoba potreban je drugačiji pristup koji se temelji na preliminarnom jasnom dogovoru istraživača o tome što je to osnovni motiv (jer imovina je očito uvijek cilj) i kako doći do ispravne procjene. Bez strukturiranoga ili barem polustrukturiranoga intervjua sa svim sudionicima u izvršenju kaznenog djela, uz kasniju dodatnu raščlambu njihovih odgovora teško je ispravno procijeniti "osnovne" motive razbojništva koje čine maloljetne osobe.

Kako je već rečeno, preko tri četvrtine ispitanika počinilo je djelo u sudioništvu (77,7%), s tim da je relativno podjednak udio ispitanika koji djelo čine s jednom, dvije ili više od dvije osobe. U cjelokupnom uzorku 5% djece bilo je sudionicima u izvršenju kaznenog djela, a ako se promatraju samo slučajevi sudioništva, udio djece je 6,5%. Sudionika - maloljetnika daleko je više; u ukupnom uzorku 72,3%, a samo u slučajevima sudioništva čak 93%. Dakle, ukoliko malodobne osobe čine kazneno djelo razbojništva u sudioništvu (a visoka je vjerojatnost da čine), tada će njihovi sudionici u pravilu biti maloljetnici. Ipak, odrasle će se osobe javiti sudionicima znatno češće nego djeca. Tako se u cjelokupnom uzorku punoljetni sudionici javljaju u 23,1% slučajeva, a samo u skupini slučajeva kad je djelo počinjeno u sudioništvu oni se javljaju u 30% slučajeva, dakle, relativno pet puta češće nego djeca, a trostruko rjeđe nego maloljetnici. Iako, dakle, postoji manji broj slučajeva kada maloljetne osobe uključuju djecu u izvršenje razbojništva, te nešto veći broj onih kad su oni sami uključeni od strane punoljetnih osoba, ipak je najizraženije činenje djela zajedno s vršnjacima, odnosno vršnjačke skupine očividno čine osnovu, a sporadično se uključuju djeca ili punoljetne osobe. Istraživanja stilova življenja malodobnih vršnjačkih skupina u gradovima u našoj zemlji nisu brojna, a njihovo provođenje pružilo bi mnoga saznanja uporabljiva za preventivne aktivnosti imovinskih, ali i drugih delikata.

Razbojništvo od strane maloljetnika najčešće je počinjeno u gradu Zagrebu (87,8%), a daleko rjeđe u drugim sjedištima okruga, sjedištima općina i mjestima koja nisu niti sjedišta općine.

Sukladno tome 12,2% ispitanika živi u drugom mjestu, očividno izvan grada Zagreba, a svi ostali u Zagrebu, pri čemu čak 35,3% u istom naselju u kojem je počinjeno djelo. Iz navedenih podataka vidljivo je da maloljetni počinitelji kaznenog djela razbojništva svoje djelo čine u mjestu boravišta, vrlo često u blizini mjesta stanovanja. Ovi su rezultati očekivani; maloljetne osobe prije svega uslijed neiskustva, ali i drugih okolnosti izvršenja djela (trenutno donošenje odluke o činenju djela), malo vode računa o pojedinostima koje bi pogodovale njihovu otkrivanju.

Vrlo je zanimljiv izbor žrtve i odnos malodobnog počinitelja prema njoj. Žrtva je najčešće muškog roda (89,1%), a oko dvije trećine žrtava su u godinama bliskim počiniteljevima što znači od 14 do 25 godina. U kontekstu svega do sad navedenog, maloljetničko razbojništvo iscrpljuje se poglavito u subkulturi mladih, u području gdje oni žive i okupljaju se i u trenucima kad se pojavi pogodna prilika. Pri tome žrtva nema aktivni udio u cjelom događaju, dovoljno je da se nalazi na pogodnom mjestu u pogodno vrijeme, a počinitelju je dovoljno da uporabi ruke i oduzme imovinu i samo ozbiljno zaprijeti (89,5% slučajeva). Nema, dakle, posebnog zlostavljanja te vrijeđanja i ponižavanja žrtve. U onom manjem broju slučajeva gdje je prisutno posebno zlostavljanje (13,4%), te grubo vrijeđanje i ponižavanje (0,8%) žrtve, potrebno je načiniti detaljnije analize slučajeva i provjeriti vežu li se na ovakvo patološko ponašanje tijekom izvršenja djela i drugi elementi koji pridonose negativnoj prognozi budućeg ponašanja počinitelja.

Usput, u nas se općenito premalo obrađuje problematika traume koju podnosi žrtva i posebno sustavi i načini pomoći žrtvi. Iz podataka u ovom radu vidljivo je da žrtve u nešto manje od trećine slučajeva pri ovom kaznenom djelu prolaze s lakom tjelesnom ozljedom, a u 6,7% slučajeva s teškom tjelesnom ozljedom. Moguće je da je broj lakih tjelesnih ozljeda i veći ali ih žrtva iz određenih razloga ne iskaže ili odgovorna osoba procjenjuje da iskazanu ozljedu ne treba podvesti pod tu kategoriju. Počinitelj i žrtva uglavnom se ranije nisu poznavali (u 71,8% slučajeva) što je logično i podupire pretpostavku da u mnogim slučajevima kad su počinitelj i žrtva u relativno bliskim odnosima mnogi takvi slučajevi neće niti doći do službenih evidencija organa kaznenog progona. U svim slučajevima kad su se počinitelj i žrtva prethodno poznavali, oni su bili samo poznanici (26,5%), a zanemarivo je mali udio žrtava - članova rodbine ili susjeda (po 0,8%).

Zanimljivo je da alkohol nije iznimno često igrao ulogu pri izvršenju kaznenog djela. U preko četiri petine slučajeva niti počinitelj niti žrtva nisu bili alkoholizirani u vrijeme izvršenja djela. U preostalim slučajevima, kad je alkohol imao ak-

tivnu ulogu, najviše je slučajeva u kojima je pod njegovim utjecajem bio samo počinitelj i to oko četiri puta češće nego onih u kojima su bili alkoholizirani i počinitelj i žrtva. Sama žrtva bila je alkoholizirana samo u jednom slučaju, tako da se može zaključiti da maloljetni počinitelji razbojništva uglavnom ne koriste trenutnu nasposobnost žrtve da se brani.

Temeljem do sad utvrđenih pokazatelja u donosu na modalitete izvršenja kaznenih djela razbojništva od strane malodobnih osoba može se reći da većina njih daje osnov za zaključak da je u velikoj većini slučajeva riječ o situacijskim deliktima. Na to ukazuju činjenice o trenutno nastaloj namjeri koja se ostvaruje i dovršava u društvu vršnjaka i na štetu vršnjaka u mjestu gdje svi oni žive, a najdrastičnije "oružje" su ruke počinitelja. Pod sumnjom jedino ostaje ispravnost procjene osnovnog motiva djela - naime, u navedenim okolnostima teško da je on bio imovina, na što ukazuje procjenjivač. Ipak, manjim dijelom, u promatranom uzorku prisutni su ispitanici čiji modaliteti izvršenja razbojništva slični onima koji bi se mogli očekivati kod iskusnih punoljetnih počinitelja. Prije svega se misli na manji udio onih koji su unaprijed imali namjeru izvršiti djelo uz to da im je osnovni motiv doista imovina, te onih koji su planirano djelo počinili u drugom mjestu ukoliko je to bilo osmišljeno iz razloga težeg otkrivanja, kao i oni koji su ozljeđivali ili posebno zlostavljali i ponižavali žrtve, posebno ukoliko su žrtve bile nemoćne uslijed dobi, zdravlja ili trenutne omamljenosti. Takvim, za naše prilike netipičnim i na sreću manje brojnim slučajevima, potrebno je posvetiti dodatnu pozornost, a kroz posebne studije iznaći bolje pristupe počiniteljima u svrhu reduciranja vjerojatnosti ponovnog činjenja kaznenih djela i profesionaliziraju se u tom smislu.

4.1.2. Predelikventna stanja počinitelja

4.1.2.1. Poremećaji u ponašanju

Za oslikavanje poremećaja u ponašanju koja karakteriziraju ispitanike i bila su prisutna prije činjenja kaznenog djela razbojništva ili razbojničke krađe zbog kojeg se nalaze u ovom istraživanju, odabrano je osam varijabli, upravo onih koje najčešće valja analizirati kad je u pitanju životni stil mladih ljudi općenito. To su: agresivnost, prekomjerno konzumiranje alkohola, konzumiranje droge, skitnja, bježanje od kuće, bježanje iz ustanove, prosjačenje i druženje s asocijalnim osobama. Svako od navedenih ponašanja posredno ili neposredno može bitno pridonijeti izvršenju kaznenog djela, posebno ako se u obzir uzme da je razbojništvo odnosno razbojnička krađa u maloljetnih počinitelja uglavnom situacijski delikt. čak 79,8% ispitanika stvara namjeru za izvršenje djela neposredno pred samim izvršenjem. Vidljivo je da agre-

sivno ponašanje manifestira 52,5% ispitanika. Ovaj podatak govori o koncentraciji mladih s takvim sklonostima u populaciji malodobnih delinkvenata, jer udio onih sklonih agresivnom ponašanju daleko nadmašuje udio agresivnih malodobnika u općoj populaciji. Ovakva sklonost sigurno je pogodovala izvršenju razbojništva ili razbojničke krađe koje nužno uključuje određenu dozu nasilja - u ovom slučaju najčešće fizičkog, odnosno rukama (66,4%), a potom ozbiljnom prijetnjom (23,1%). Ukoliko se na sklonost agresivnom ponašanju vežu (ili je takvo ponašanje njihova posljedica) i drugi oblici socijalno patološkog ponašanja, posebno konzumiranje alkohola i droga, tada njihova sprega povećava vjerojatnost izvršenja upravo nasilničkog delikta. Mnogo je zanimljivija velika skupina ispitanika (47,5%) koji nisu ranije pokazivali sklonost agresivnom ponašanju, a ipak su sudionici u izvršenju kaznenog djela. Manje je vjerojatno da se oni nalaze u onih 22,3% koji su djelo počinili sami, vjerojatnije je da su imali ulogu suizvršitelja koji nije bio osnovni protagonist manifestiranja sile ili ozbiljne prijetnje. I njima su mogući drugi oblici socijalno patološkog ponašanja mogli uvelike pomoći da se ne odupru izazovu situacije u kojoj se učinilo da uz malo kratkotrajnog napora mogu doći do nečije imovine.

Prekomjerno konzumiranje alkohola često je usko povezano s agresivnim ponašanjem, o čemu postoji više teorija. Na ovoj deskriptivnoj razini nemoguće je utvrditi povezanost između ovih dvaju ponašanja kod ispitanika, ali će se ona kasnijim obradama pobliže analizirati. Zanimljivo je da je prekomjerno konzumiranje alkohola prepoznato u manje od petine (17,6%) ispitanika; koliko god je taj udio visok, daleko je niži od udjela ispitanika koji manifestiraju agresivno ponašanje. Ispitanici koji prekomjerno konzumiraju alkohol zacijelo imaju i mnoga druga zajednička obilježja u odnosu na okolnosti izvršenja djela te osobna i socijalna obilježja što se može, a djelomice i hoće, utvrditi kompleksnijim obradama postojeće baze podataka.

Oko 6% ispitanika konzumira droge. Iako nema pobližeg objašnjenja o tome što se podrazumijeva pod konzumiranjem droga u ovom slučaju (više istraživanja na hrvatskoj populaciji mladih oba spola pokazalo je da je svaka peta malodobna osoba najmanje jednom probala neku od ilegalnih opojnih tvari, stoga ovaj podatak zvuči nerealno). Kako je droga danas lako dostupna mladima, čak i srednjoškolicima bez posebnih problema u ponašanju, nije za očekivati da je s njom u kontaktu samo 14 od 224 ispitanika počinitelja kaznenog djela razbojništva ili razbojničke krađe. To tim prije što i ostali podaci pokazuju da je daleko veći broj ispitanika svojim životnim stilom vezan za ulicu. Recimo, čak 45% ispitanika sklono je skitnji, od čega polovica i prije 14-te godine, 25,2% sklono je bježanju od kuće što također uključuje život na

ulici, a 68% druži se s asocijalnim osobama, polovica i prije 14-te godine. Stoga je vjerojatnije da je više od 6% ispitanika došlo u kontakt s drogama. Uloga droga u izvršenju kaznenih djela od strane maloljetnih osoba poseban je i premalo razraden problem u našoj zemlji. Ranija kriminološka istraživanja (starija od 8 do 10 godina) nisu ukazivala na veću povezanost, no u novije vrijeme i to ne slučajno, provode se brojna istraživanja o raširenosti konzumiranja droge u općoj populaciji mladih. Kako su podaci poražavajući, sve ukazuje da je i mlada delinkventna populacija danas znatno ugroženija nego ranije. Stoga je potrebno više studija u kojima će se ispitati povezanost zlouporabe droga i delinkvencije uz jasne kriterije koji određuju vrstu droga, duljinu konzumiranja i slično. Uz spomenuta ponašanja koja indiciraju vrijeme provedeno na ulici, a kojima je sklon velik dio ispitanika, još su dva, karakteristična za manji dio njih, ali zato ne manje indikativna. Jedno je bježanje iz ustanove kojemu je sklon 11,3% ispitanika i koje samim time indicira da je riječ o mladima koji povremeno ili stalno ne borave u obiteljskom domu, a drugo je prosjaćenje, kojem je sklon 16,4% ispitanika. Sva

ta ponašanja prije svega indiciraju neodgovarajuću roditeljsku brigu i kontrolu koja je osnovna za prevenciju socijalno-patološkog i delinkventnog ponašanja mladih.

Podaci koji se odnose na poremećaje u ponašanju pokazuju da maloljetni počinitelji razbojništva i razbojničke krađe imaju vrlo problematičan stil življenja koji se sukladno svim navedenim podacima može nazvati životom na ulici. Indikator je to slabog roditeljskog nadzora, a sve zajedno predstavlja sklop okolnosti koje olakšavaju odluku o činjenju kaznenog djela.

4.2. Kanonička korelacijska analiza povezanosti modaliteta izvršenja djela i poremećaja u ponašanju

Prostor modaliteta izvršenja kaznenog djela opisan je pomoću 18, a prostor poremećaja u ponašanju pomoću 9 varijabli, navedenih u poglavlju 3 (Metodičke osnove istraživanja). U ta dva prostora utvrđena je značajna povezanost između tri para kanoničkih varijabli. Prvi par pokazuje povezanost srednje visine, a drugi i treći niže i niske.

Tablica 1 Korelacije kanoničkih varijabli

	kanonička korelacija R	R-kvadrat	hi-kvadrat	stupnjevi slobode	P	Lambda
1	.5846	.3418	327.6091	162	.0000	.2316
2	.5248	.2754	233.9334	136	.0000	.3519
3	.4547	.2067	161.7743	112	.0014	.4857

Tablica 2 Transformirani kanonički koeficijenti (C) i korelacije kanoničkih varijabli (S) u prostoru modaliteta izvršenja djela

	C1	C2	C3	S1	S2	S3
1. ostala djela u stjecaju	0.007	0.058	-0.135	0.028	0.102	0.025
2. oblik izvršenja djela	-0.015	0.442	-0.095	-0.009	0.232	0.128
3. namjera za izvršenje djela	0.019	0.433	-0.026	-0.039	0.006	0.179
4. osnovni motiv	-0.095	0.278	-0.120	0.030	0.133	0.070
5. oblik sudjelovanja	0.024	0.307	0.176	-0.026	-0.054	0.089
6. sudionništvo	-0.146	-0.425	0.060	-0.017	-0.061	0.054
7. dijete-sudionik	0.025	0.099	0.458	-0.247	-0.155	0.144
8. malodobnik-sudionik	0.309	0.400	0.135	-0.059	0.086	0.164
9. punoljetnik-sudionik	0.286	-0.253	-0.019	0.163	-0.212	-0.118
10. šira lokacija izvršenja	-0.066	-0.279	0.146	-0.077	-0.103	0.036
11. sredstvo izvršenja	0.065	-0.068	0.128	-0.096	-0.119	0.043
12. žrtva posebno zlostavljana	-0.168	-0.311	0.562	-0.260	-0.229	0.088
13. posljedice kod žrtve	0.142	0.045	0.195	-0.187	-0.149	0.038
14. spol žrtve	0.263	0.047	-0.026	0.077	-0.036	0.078
15. dob žrtve	0.265	0.045	0.161	0.261	-0.038	-0.002
16. žrtva je počinitelju	-0.099	-0.281	0.050	-0.056	-0.100	-0.028
17. alkoholiziranost u vrijeme	-0.797	0.144	-0.033	-0.472	0.140	-0.066
18. mjesto boravišta/izvršenje	0.370	0.355	0.415	-0.007	-0.047	0.272

Tablica 3 Transformirani kanonički koeficijenti (C) i korelacije kanoničkih varijabli (S) u prostoru poremećaja u ponašanju

	C1	C2	C3	S1	S2	S3
1. dob u vrijeme k.d.	0.314	0.036	-0.622	0.500	0.068	-0.631
2. agresivnost	0.118	-0.291	-0.207	-0.023	0.085	-0.265
3. konzumiranje alkohola	-0.641	-0.001	-0.358	-0.699	0.185	-0.220
4. konzumiranje droge	-0.277	-0.198	0.178	-0.476	-0.064	0.062
5. skitnja	-0.048	0.234	-0.304	-0.002	0.680	-0.215
6. bježanje od kuće	0.257	0.043	0.288	0.095	0.422	0.137
7. bježanje iz ustanove	0.109	0.198	0.634	0.136	0.423	0.556
8. prosjačenje	0.453	0.031	0.035	0.386	0.394	-0.074
9. druženje a asoc. osobama	-0.257	0.818	-0.065	-0.199	0.901	-0.129

Prvi par kanoničkih varijabli u prostoru modaliteta izvršenja djela temeljen je na osrednjim i niskim koeficijentima korelacije, a sudeći prema strukturi kanoničke varijable za njihovu povezanost odlučujuće su varijable: alkoholiziranost počinitelja u vrijeme izvršenja djela (-.84) i dob žrtve (.41), a pridonose joj i sljedeće: punoljetna osoba-sudionik (.27), odnos mjesta boravišta i mjesta izvršenja djela (.25) i spol žrtve (.20).

U prostoru poremećaja u ponašanju koeficijenti korelacije su uglavnom osrednji i niski, a odlučujuća varijabla je prekomjerno konzumiranje alkohola počinitelja (-.70) koju slijede: dob u vrijeme izvršenja djela (.50), konzumiranje droge (-.48) i prosjačenje (.39).

S obzirom na smjerove koeficijenata, prvi par kanoničkih varijabli odnosi se na mlade počinitelje koji su od djetinjstva skloni prosjačenju ali ne i konzumiranju alkohola i droga, a koji udaljeno od mjesta svog stanovanja napadaju djecu (uglavnom djevojčice) bez punoljetnih sudionika. Tako se ovaj kanonički faktor može nazvati **faktorom mladih napadača prosjaka i djece-žrtava**.

Drugi par kanoničkih varijabli u prostoru modaliteta izvršenja djela karakteriziran je srednjim i niskim koeficijentima korelacije, a struktura kanoničke varijable upućuje na sljedeće varijable, kao najznačajnije za gradnju tog faktora: oblik izvršenja djela (.51), punoljetnik-sudionik (-.48), malodobnik-sudionik (.38), odnos mjesta izvršenja djela i mjesta boravka (.37), namjera za izvršenje stvorena (.30) i osnovni motiv izvršenja djela (.28).

U prostoru poremećaja u ponašanju koeficijenti korelacije uglavnom su niski s izuzetkom varijable "druženje s asocijalnim osobama", koja ima najvažniju ulogu u strukturi ovog kanoničkog faktora (.90), a koju slijede varijable: skitnja (.68), bježanje od kuće (.42), bježanje iz ustanove (.42) i prosjačenje (.39).

Imajući na umu smjerove koeficijenata u oba prostora, drugi par kanoničkih varijabli opisuje počinitelje koji "žive na ulici" što znači da su skloni skitnji, bježanju od kuće i ustanova, druženju s asocijalnim osobama i prosjačenju, a koji se udružuju s punoljetnim osobama u izvršenju una-

prijed isplaniranog razbojništva u mjestu udaljenom od mjesta boravišta. Ovo je **faktor uličnog života i planiranja kaznenog djela s punoljetnima**.

Treći par kanoničkih varijabli u prostoru modaliteta izvršenja djela ima srednje i niske koeficijente korelacije s izuzetkom varijable "odnos mjesta boravišta i mjesta izvršenja", koja u strukturi kanoničke varijable ima značajnu ulogu. Najvažnije varijable iz ovog prostora koje sudjeluju u gradnji kanoničkih faktora su: žrtva posebno zlostavljana (.62), dijete-sudionik (.58), odnos mjesta izvršenja i mjesta boravišta (.40), posljedice kod žrtve (.39), sredstvo izvršenja djela (.28), namjera za izvršenje je stvorena (.25) i šira lokacija izvršenja djela (.24).

U prostoru poremećaja u ponašanju sve varijable osim "bježanja iz ustanove" imaju niske do srednje koeficijente korelacije, a struktura kanoničkog faktora definirana je dobi u vrijeme izvršenja djela (-.63), bježanjem iz ustanove (.56), agresivnošću (-.26), konzumiranju alkohola (-.22) i skitnjom (-.21).

Cjelokupna analiza ovog kanoničkog faktora, koja uključuje i predznake koeficijenta, ukazuje na starije malodobne počinitelje koji su pobjegli iz ustanove, isplanirali djelo ranije, počinili ga daleko od mjesta boravišta uporabom oruda ili oružja uz zlostavljanje i tešku tjelesnu ozljedu žrtve. Nisu agresivni, skitnice i ovisnici. To je **faktor starijih bjegunaca iz ustanove koji oružjem ili orudem ozljeđuju žrtvu**.

Kanoničkom korelacijskom analizom dobivene su tri prilično dobro definirane skupine obilježja iz prostora modaliteta izvršenja djela i prostora poremećaja u ponašanju, koje pokazuju da postoje različite skupine malodobnih počinitelja razbojnika čije opće ponašanje može biti indikatorom, ne samo budućeg činjenja kaznenog djela razbojništva, već i načina tog činjenja. Struktura kanoničkih faktora donekle omogućuje i procjene o tome hoće li pojedine skupine formirane po kriteriju ponašanja činiti razbojništvo većeg ili manjeg intenziteta društvene opasnosti, ali i procjene o obiteljskoj situaciji počinitelja. Pri donošenju

takvih procjena, usprkos statističkoj značajnosti triju kanoničkih varijabli, u ovom slučaju je potreban izuzetan oprez.

Tako prvi par kanoničkih varijabli ukazuje na mlade prosjake, a prosjačenje je u cjelokupnom uzorku prisutno tek u 16,4% ispitanika; isto tako 14-godišnjaka je tek 4,6% (15-godišnjaka ima nešto više - 15,5%). I ostala obilježja koja karakteriziraju ovaj kanonički faktor zastupljene su u cjelokupnom uzorku s relativno malim udjelom, pa je bolje govoriti o tendencijama povezivanja nekih obilježja, nego o mogućnosti zaključivanja u odnosu na populaciju malodobnih otkrivenih počinitelja razbojništva. No, obilježja koja u prostoru modaliteta izvršenja djela i prostora poremećaja u ponašanju čine takav karakterističan sklop čine logičku cjelinu. Logično je, naime, da mladi ljudi koji prose, a uz to ih ne karakteriziraju skitnja, bježanje od kuće i slična ponašanja, to čine uz "suglasnost" svoje obitelji - ovo je u podneblju Hrvatske najkarakterističnije za romsku populaciju, ali nije isključeno da mu u posljednje vrijeme pribjegavaju i mladi koji nisu pripadnici romske populacije (prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1993:229, prosjačenje je "relativno rijetka asocijalna pojava među djecom i maloljetnicima delinkventna ponašanja), jer se udio prosjaka u delinkventnoj malodobnoj populaciji snažno povećao u poredbi s ranijim razdobljima. Logično je, nadalje, da oni prose na lokacijama koje nisu blizu naselja i četvrti svog stanovanja. Prošenje ipak znači život na ulici što znači i prigodu da se domogne imovine i na druge načine. Mladi počinitelji, isto tako, logično "biraju" žrtve koje mogu zastrašiti ili svladati, a to su djeca. Iako vrijednosti kojih su se domogli nikako ne mogu biti visoke, njihovo je ponašanje izuzetno rizično zbog mlade dobi u kojoj su započeli s uvježbavanjem kriminalne karijere. Vjerojatnost njihova razvoja u buduće kriminalce (iz navike ili profesionalne) pojačava i inertnost službi i institucija zaduženih za rano otkrivanje rizične mladeži: policija se često zadovolji samo njihovim trenutnim uklanjanjem s mjesta gdje prose, a da nitko doista ne istraži odakle su ti mladi ljudi, u kakvim uvjetima žive, te ima li osnova za intervenciju ukoliko je riječ o zapuštanju i/ili zanemarivanju njihova odgoja od strane roditelja ili čak o zlostavljanju. Dopuštajući da takva njihova ponašanja traju dulje, društvo u psihološkom smislu tim mladim ljudima daje dozvolu da razvijaju i utvrđuju nove načine prilagodbe životu na ulici.

Moglo bi se reći da opisana obilježja predstavljaju prvu fazu u razvoju ponašanja i oblika izvršenja djela kakvo je opisano drugim kanoničkim faktorom. Ovaj faktor odnosi se na opasne mlade kriminalce koji ne odgovaraju slici malodobnih delinkvenata čija je delinkventna djelotnost tek prolazna faza u adolescentnom razdoblju. Oni nisu slučajni i prigodni delinkventi, niti se žele istaći pred grupom. Naprotiv, udružuju se s puno-

ljetnim, vjerojatno iskusnijim počiniteljima, namjeru o izvršenju djela, a vjerojatno i plan napada, formiraju znatno ranije i do nekoliko dana prije, a on uključuje izvršenje daleko od mjesta (naselja, četvrti) stanovanja radi otežavanja vjerojatnosti da budu prepoznati od žrtava ili drugih osoba, slučajno prisutnih mjestu događaja. Doduše, njihovo povezivanje s kriminalnim miljeom i njihovo ozbiljno posvećivanje izvršenju kaznenog djela znatno je razumljivije imajući na umu njihov stil življenja, a to je jednom riječju: život na ulici. On uključuje skitnju, bježanje od kuće i bježanje iz ustanove, druženje s asocijalnim osobama i prosjačenje (vjerojatno ono modernijeg tipa poznato kao "žicanje" - "prijateljska" molba, najčešće vršnjacima da im daju sitniju količinu novca za kavu, cigarete i slično). Život na ulici ne daje mnogo izbora i razbojništvo je jedan od izlaza. Takav život stručnjaka (pa i laika) najprije navode na pitanje: što se događa u obitelji da je malodobna osoba radije na ulici ili je ponovo na ulici iako je ranije već bila smještena u ustanovu? Vrlo je vjerojatno da se navedena skupina obilježja odnosi na buduće stvarne, društveno opasne kriminalce. Na žalost, u cjelokupnoj populaciji malodobnih počinitelja razbojništva (u 15-godišnjem razdoblju) takva su obilježja prilično prisutna i oko petine svih počinitelja udružuju se s punoljetnim počiniteljima, isto toliko je namjeru o izvršenju djela donijelo mnogo ranije i isto toliko je bježalo od kuće. Nešto manje od polovine ispitanika skita i čini djelo udaljeno od mjesta (naselja, četvrti) stanovanja, a više od dvije trećine druži se s asocijalnim osobama. Kumulacija navedenih obilježja ponašanja prediktor je ozbiljnijih modaliteta izvršenja djela razbojništva, a u kombinaciji s tim modalitetima predstavlja upozorenje za razvoj budućih profesionalnih počinitelja razbojništva.

Na sličnu, još ozbiljniju sliku ponašanja i modaliteta izvršenja djela upućuje treći kanonički faktor. Riječ je o starijim malodobnicima koji su uglavnom pobjegli iz ustanova, koji također planiraju izvršenje djela ranije i na mjestu udaljenom od mjesta stanovanja, ali je za njih karakteristična uporaba oružja ili oruđa, te zlostavljanje, ponižavanje i teško tjelesno ozljeđivanje žrtve. Ovakva bi obilježja, sudeći po njihovom udjelu u cjelokupnom uzorku, kumulirano mogla imati najviše desetina svih ispitanika (toliko ih je približno bježalo iz ustanove, rabilo oružje ili oruđe i zlostavljalo žrtvu). Ovaj tip razbojništva bjegunaca malodobnika koji su zapravo već blizu punoljetstva, daleko je od drskog mladenačkog ponašanja; postojala je ranije stvorena namjera, te oružje ili oruđe, posebno zlostavljanje žrtve bespotrebno je, ali za mlade razbojнике navedenih obilježja očividno ima posebno značenje. Moguće je da je i dobar dio ozljeđivanja žrtve bio bespotreban (a ne, primjerice, nužan ukoliko bi žrtva pružala otpor i pokušala savladati napadača).

5. VERIFIKACIJA HIPOTEZE

U radu je postavljena opća hipoteza, te se temeljem cjelokupnog znanstvenog postupka može konstatirati:

H - Modaliteti izvršenja kaznenog djela razbojništva i razbojničke krađe statistički su značajno povezani s predelinkventnim ponašanjima malodobnih počinitelja - **potvrđena je.**

Opća hipoteza testirana je pomoću kanoničke korelacijske analize u kojoj je prostor modaliteta izvršenja djela stavljen u relaciju s prostorom poremećaja u ponašanju kao predelinkventnih stanja.

Kanonička korelacijska analiza pokazala je da je u prostoru modaliteta izvršenja djela i u prostoru poremećaja u ponašanju utvrđena statistički značajna povezanost između tri para kanoničkih varijabli. Prvi par pokazao je povezanost srednje visine, a drugi i treći niže i niske. Sukladno svojim strukturama, ti faktori nazvani su:

- (1) faktorom mladih napadača prosjaka i djece žrtava,
- (2) faktorom života na ulici i planiranje kaznenog djela s punoljetnima,
- (3) faktorom starijih bjegunaca iz ustanova koji oružjem ili orudem povređuju žrtvu.

6. ZAKLJUČAK

Svrha rada bila je utvrditi one elemente životnog stila malodobnih počinitelja razbojništva i razbojničkih krađa u urbanoj sredini koji bi, zamijećeni još u svojim začecima, mogli predstavljati vjerodostojne pokazatelje rizičnosti za delinkventno ponašanje tog tipa.

Da bi se ona mogla sustavno ispuniti postavljeni su sljedeći ciljevi:

- na deskriptivnoj razini utvrditi koja su predelinkventna ponašanja posebno prisutna u malodobnih počinitelja razbojništva i razbojničke krađe i
- utvrditi jesu li i kako ta ponašanja povezana s modalitetima izvršenja djela

Iz dobivenih i u radu detaljnije interpretiranih podataka najkraće se može reći da je **maloljetničko razbojništvo** u Zagrebu **karakterizirano počiniteljima** koji većinom nemaju djela u stjecaju, dovršavaju djelo, namjeru o izvršenju stvaraju neposredno prije izvršenja, uglavnom su suizvršitelji, a ne glavni izvršitelji, čine djelo u sudioništvu također s maloljetnicima i u znatno manjem omjeru s punoljetnim osobama, čine ga u naselju ili mjestu stanovanja i uglavnom rabe prijetnju ili ruke. Upitna je jedino procjena osnovnog motiva činjenja djela - procjenjivači su, vjerojatno rabeći isti upitnik za različite vrste kaznenih djela (u okviru cjelokupnoga šireg projekta), auto-

matski kod razbojništva stavili imovinu kao osnovni motiv - što je samo površna razina procjene jer je riječ o imovinskom deliktu.

Kad su u pitanju **žrtve maloljetničkog razbojništva**, treba reći da one ne izazivaju počinitelje, da su muškog roda dobi do 25 godina (a najveća skupina ima 14 i 15 godina) i da ne poznaju počinitelje od ranije. Počinitelji ih ne zlostavljaju, ne vrijeđaju i ne ponižavaju i uglavnom im ne nanose tjelesne povrede, a ako da onda je riječ o lakim tjelesnim ozljedama.

Tri su **poremećaja u ponašanju počinitelja** najprisutnija: druženje s asocijalnim osobama, agresivnost u ponašanju i skitnja.

Na deskriptivnoj razini slika maloljetničke razbojničke delinkvencije općenito ne odudara bitnije od poznate slike na našim prostorima. Još uvijek izgleda da većina malodobnih počinitelja razbojništva, družeći se s vršnjacima i drugim osobama asocijalnog ponašanja i ne nalazeći smisla u školskim i drugim društveno prihvatljivim aktivnostima, obitava na mjestima gdje se okuplja druga mladež i koristeći trenutnu situaciju, s vremenom na vrijeme otuđuje pokretnu stvar mladim ljudima koji se tu zateknu na način da im samo zaprijetu ili otmu rukama. Takvim skupinama koje se kreću i žive na rubu delinkvencije uz činjenje sitnijih kaznenih djela i prigodnih razbojništava i obično su vezane uz određene točke sastajanja kao što su parkovi ili "kafići", ima u svakom gradu i mjestu. Teško je procijeniti koji su njihovi pripadnici rizičniji za buduće kriminalno ponašanje od drugih. Potpuno zamišljeni konformizam kakav društvo postavlja kao ideal nije i ne može biti izlika da ih se etiketira i progoni. Mnogi među njima uslijed procesa maturacije, slučajnih životnih događanja ili jednostavno temeljem donošenja vlastitih odluka jednostavno se uklope u uobičajene društvene tokove. Dio, međutim, vjerojatno iz istih razloga potpuno prijede granicu u formiranju vlastitog identiteta i u određenom trenutku sebe doživljava pravim delinkventom kojem je iskustvo s policijom i sudovima sve bogatije, a svrstavanje na stranu progonjenih, zakinutih i ogorčenih sve sigurnije. Dobiveni deskriptivni podaci mogu se promatrati i s druge strane. Među ispitanicima je manjina onih koji ne odgovaraju općoj slici malodobnih počinitelja razbojništva. Tako nešto manje od trećine njih ima neko (neka) djelo u stjecaju, oko petine stvara namjeru o napadu ranije, a ne neposredno prije izvršenja, isto toliko ih je glavnih izvršitelja djela, toliko ih čini djelo bez sudionika i čini djelo u sudioništvu s punoljetnim osobama. Jedna desetina ispitanika rabi neko oruđe i oružje prilikom izvršenja djela, jednako toliko ih zlostavlja žrtvu, nešto manje njih teško tjelesno povređuje žrtvu, a nešto više od toga alkoholizirano je u vrijeme izvršenja djela.

Cjelokupno ponašanje jednog dijela malodobnih počinitelja razbojništva daleko je problematičnije od onoga koje karakterizira većinu i osim velikog udjela agresivnog ponašanja, skitnje i druženja s asocijalnim osobama, što im je općenito odlika, oko petine ispitanika prekomjerno konzumira alkohol, bježi od kuće, 6% konzumira droge, 10% bježi iz ustanove, a 16% prosjači.

U kontekstu opće slike modaliteta izvršenja djela i predelinkventnih stanja počinitelja promatranih kroz poremećaje u ponašanju u slobodno vrijeme značaj dobiva i kanoničkom korelacijskom analizom utvrđena povezanost modaliteta izvršenja djela i predelinkventnih stanja. Dobiveni kanonički faktori grupirali su ona obilježja modaliteta izvršenja i predelinkventnih stanja koja čine relativno stabilne konstelacije i na taj način dobiveno je više takvih konstelacija. Zbog metodoloških nedorečenosti koje se u takvoj vrsti istraživanja ne mogu izbjeći, primjerice da je jedan kanonički faktor temeljen na nekolicini obilježja koja su prisutna u relativno malobrojnih ispitanika, radije će se govoriti o tendencijama grupiranja pojedinih obilježja, nego o čvrstom zaključivanju po strogim statističkim kriterijima. No i tendencije će stručnjacima na terenu biti, s jedne strane, dobra procjena onog s čim se sreću u praksi, a s druge, im možda skrenuti pozornost na neke odnose o kojima do tada nisu razmišljali. Tako kanoničke korelacijske analize skreću pozornost na:

- mlade prosjake koji napadaju i oduzimaju, vjerojatno minornu, imovinu od djece.

Oni su briga onih stručnjaka koji se nalaze na ulici. To je prije svega policija koja bi morala razviti i niz drugačijih postupaka pomoću kojih bi se svrsishodnije bavila mladim prosjacima, utvrdila činjenice, povezala ih s centrima socijalne skrbi i sl. ali prije svega ispitala koliko su snažni elementi "zapuštanja", a možda i zlostavljanja te djece od strane njihovih roditelja ili osoba kojima su povjerene na odgoj i čuvanje.

- mlade koji žive na ulici, unaprijed planiraju djelo i čine ga s punoljetnim sudionicima.

Životni stil ovih počinitelja toliko je upadljiv da vjerojatno svaki susjed u četvrti u kojoj žive opravdano sumnja da je riječ o delinkventima. Lokacije na kojima se okupljaju takvi mladi ljudi (a život na ulici uključuje skitnju, bježanje od kuće, bježanje iz ustanove, druženje s asocijalnim osobama itd.) nikako ne mogu i ne smiju promaći pozornicima na ulici. Bilo bi dobro u policiji razvijati službe koje na drugačiji, "mekši" način pristupaju mladima na takvim mjestima. Uposlenici takvih službi također bi trebali biti mladi (ali dobro trenirani) koji bi preusmjeravali aktivnosti takvih skupina na kontrolirano ponašanje. Za to im je, međutim, potrebna podrška gradskih i mjesnih službi. Takvi su programi veoma razvijeni u nekim zemljama. Pokušaji takvoga grupnog rada s mladima s poremećajima u

ponašanju pa i s maloljetničkim bandama u SAD, Francuskoj, Engleskoj, Italiji i drugdje pokazali su se zanimljivima i prilično učinkovitima. Smatra se da stalno druženje s članovima bandi i grupama ima znatno veći preodgojni učinak nego individualni rad s pojedinim delinkventima. U velikim gradovima SAD razrađuju se posebni projekti u cilju smanjenja antisocijalne aktivnosti i povećanja društvenog prilagodavanja uličnih grupa. U Francuskoj je bila poznata aktivnost "Equipes d'amitie", koja je uspjela prodrijeti u bande adolescenata i na temelju prijateljstva s pojedinim članovima razviti među njima aktivnosti koje su inače svojstvene konvencionalnim aktivnostima mladih. Preodgojna aktivnost "Barge Boy's Club" u Londonu se također pokazala uspješnom. Riječ je o klubu smještenom na usidrenom brodu na Temzi, u centru londonske industrije, postavljenom tako da privlači pozornost mladih dječaka živih emocija i avanturistički raspoloženih (Milutinović, 1981: 458).

Oblici ponašanja adolescenata istaknuti u ovom radu prepoznatljivi su i mogu se nazvati predelinkventnim stanjima koja su vrlo prisutna među počiniteljima razbojništva i na specifičan način povezani s modalitetima izvršenja tog djela. Stoga se skitnja, druženje s asocijalnim osobama, bježanje od kuće i ustanove, prosjačenje (sklop u radu nazvan "život na ulici") s pravom mogu nazvati predelinkventnim stanjima. Iako je korijen takvim ponašanjima i činjenju kaznenih djela identičan, ona vjerojatno prethode delinkventnom ponašanju i vode do njega; malo je, naime, vjerojatno da dječaci uspješno uključeni u obrazovni proces, koji ne borave na ulicama, već strukturirano i korisno provode svoje slobodno vrijeme, uopće dodu u priliku počinuti razbojništvo (osim sasvim izuzetno), ali tada bi i motivi i način izvršenja djela većinom vjerojatno bili takvi da niti ne dospiju do faze odlučivanja pred vijećem za maloljetnike. Uostalom, čak i deskriptivni podaci u ovom radu to potvrđuju. Stoga je prvo prepoznavanje bilo kojega od nabrojanih ponašanja alarm. Kako zaustaviti njegovo daljnje razvijanje i kumuliranje drugih ponašanja iz navedenog sklopa, a to ujedno znači i prevenirati delinkventno ponašanje, pitanje je kojim se bave ministarstva, pojedine službe, razna tijela i povjerenstva, kao i pojedinci koji se profesionalno ili volonterski bave ovom problematikom. U svijetu se razvijaju mnogi socijalni programi, koji nastoje okupiti rizičnu (i svu ostalu) mladež oko korisnih sadržaja, škole se nastoje prilagoditi alternativnim programima u nastojanju da rizične učenike zadrže u obrazovnom procesu, policija osniva posebne programe za približavanje mladima, postoje brojna savjetovaništa za mlade i tako dalje. Doduše, nema dokaza o tome koliko sve te aktivnosti doista utječu na prevenciju kriminaliteta mladih i bi li on bio drastično veći da tih napora nema. Ipak, svaki je napor dobro došao ako uspijeva dalje

od kriminaliteta zadržati barem jedan dio mladih koji bi, bez njega, sigurno postali izopćenici iz sustava dominantnih vrijednosti i ponašanja što čini problem ne samo zajednici nego i njima samima bez obzira koje su sve mehanizme prilagodbe u stanju aktivirati. U našoj je zemlji velik nedostatak to što se izuzetno rijetko rade jasni programi ciljani na prevenciju predelinkventnih stanja i kriminaliteta - u bilo kojem resoru ili instituciji - a sukladno tome, uloženi naponi kojih sigurno ima, ne mogu se pratiti i evaluirati. Institucije socijalne skrbi, prosvjete, zdravstva i policija načelno uključuju prevenciju kriminaliteta mladih u svoju cjelokupnu djelatnost, ali se stječe dojam da ona nije dovoljno artikulirana, praćena, evaluirana i unapređivana.

LITERATURA

- Akers, R.L., M.K. Krohn, L. Lonza-Kaduce, M. Radošević (1979): Social learning and deviant behavior: a specific test of general theory. *American Sociological Review*, 44, 636-655.
- Banks, Ch. (1962): *Nasilje*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 425-436.
- Barker, M., J. Geraghty, J. Webb, B. Key (1993): *The Prevention of Street Robbery*. Home Office, London.
- Bortner, M.A. (1988): *Delinquency and Justice. An Age of Crisis*. McGraw-Hill Book Company, New York.
- Butorac, K., Lj. Mikšaj-Todorović (1993): Neka obilježja nasilničkog kriminaliteta mladih u Republici Hrvatskoj. *Policija i sigurnost*, 2, 3-4, 202-220.
- Cavan, R., T. Ferdinand (1975): *Juvenile Delinquency*. 3rd ed., Lippincott, New York.
- Conklin, J.E. (1972): *Robbery and the Criminal Justice system*. Lippincott, New York.
- Cook, Ph., J. (1983): *Robbery in United States: An Analysis of Recent Trends and Patterns*. U.S. Government Printing Office, Washington, D.C.
- Dujmović, Z. (1996): Neka kriminološka obilježja počinitelja kaznenih djela razbojništva i razbojničkih krađa u relacijama s načinom izvršenja djela. *Disertacija*, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet za defektologiju, Zagreb.
- Dujmović, Z. (1998): *Kriminalitet razbojništva i neke karakteristike njegova izvoda*. *Kriminologija I socijalna integracija*, 6, 1, 33 -42.
- Eck, J. (1992): *Solving Crimes: The Investigation of Burglary and Robbery*. Police Executive Research Forum, Washington.
- Eigenbrodt, O. (1967): *Suvremeni pojavnici oblici razbojništva I njihovo suzbijanje*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 1, 34 -45.
- Feeney, F. (1986): *Robbers as Decision makers. The Reasoning Criminal*. Springer-Verlag, New York.
- Haran, J., J. Martin (1984): *The Armed Urban Bank Robbery: A Profile*. *Federal Probation*, 48, 47 - 73.
- Haskell, M.R., L. Yablonsky (1974): *Crime and Delinquency*. Rand McNally College Publishing Company, Chicago.
- Hellmer, J. (1959): *Jugendkriminalität*. Kiel.
- Jefferson, T., J. Clark (1973): *Down these mean Streets: The meaning of Mugging*. Stencilled Occasional Paper, The Centre for Contemporary Cultural Studies, The University of Birmingham.
- Kapardis, A. (1988): *One Hundred Convicted Armed Robbers in Melbourne: Myths and Reality*. In: D. Challinger (ed.): *Armed Robbery*. Australian Institute of Criminology, Canberra.
- Koetsche, H. (1985): *Suzbijanje razbojničkog kriminaliteta - međunarodna razmjena kriminaliteta*. Izbor iz stranih časopisa, 1, 46 -58.
- Kornhauser, R.R. (1978): *Social Sources of Delinquency*. University of Chicago Press, Chicago.
- Krisberg, B., J. Austin (1978): *The Children of Ishmael*. Clif.: Mayfield, Palo Alto.
- Kvaraceus, W.C. (1959): *Delinquency Behavior: Culture and the Individual*. National Education Association, Washington, D.C.
- Lukaszewicz, Z., T. Szymanowski (1964): *Razbojništvo i počinitelji razbojništva - rezultati ispitivanja 302 sudska spisa*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 4, 64 -77.
- Milutinović, M. (1981): *Kriminologija*, četvrto dopunjeno izdanje. Savremena administracija, Beograd.
- Morrison, S., J. O'Donnell (1994): *Armed Robbery - A Study in London*. Centre for Criminological Research, University of Oxford, Oxford.
- National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals (1976): *Juvenile Justice and Delinquency Prevention: A Report of the Task Force on Juvenile Justice and Delinquency Prevention*. U.S. Government Printing Office, Washington, D.C.
- O'Hara, C. (1988): *Fundamentals of Criminal Investigation*. C. Thomas, Illinois.
- Petran, Đ. (1987): *Patologija porodice maloljetnih delinkvenata u relaciji s pojavnim oblicima poremećaja u ponašanju i karakteristikama teritorija općine Novi Zagreb*. Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Zagreb.
- Regoli, R.M., J.D. Hewitt (1991): *Delinquency in Society - A Child - Centered Approach*. McGraw-Hill, Inc., New York.
- Rubin, R. (1985): *The Neuroendocrinology and Anti-social behavior*. In: mednick, S.A., T.E. Moffit, S.A. Stack (eds): *The Causes of Crime: New Biological Approaches*. Cambridge University press, Cambridge.
- Shaw, C.R., H.D. McKay (1937): *Social Factors in Juvenile Delinquency. The report of the causes of crime*. National Commission of Law Observance and Enforcement. Washington, D.C.: US Government Printing Office.
- Singer, M., Lj. Mikšaj - Todorović (1993):

Deklinkvencija mladih. Globus, Zagreb.

Shichor, D. (1983): Historical and current trends in American juvenile justice. *Juvenile and Family Courts Journal*, 34,3,61-75.

Twining, M.K. (1987): Assessment of Model Programs

for the Chronic Status Offenders and Their Families. U.S. Department of Justice, Washington, D.C.

Ziegenhougen, B. (1985): Victim Responses to Robbery and Crime Control Policy. *Criminology*, 25,4, 322-329.

BEHAVIORAL CHARACTERISTICS OF MINOR PERPETRATORS

Summary

The aim of this work was to find out what behaviors of minor perpetrators had preceded the actual crime and how were they connected to the way crime was executed.

The general hypothesis was that modality of execution of crime and pre delinquent behavior in minor perpetrators were highly statistically connected. To meet needs of this work 20 variables of modality and 8 of behavior disorders were chosen.

The hypothesis was tested by descriptive and canonic correlation analyses which resulted with three significant canonic factors: young aggressors and beggars and children-victims, life on the street and planing of crime with adults, and finally senior fugitives from institution who hurt the victim.

Authors conclude that small number of minor perpetrators behave in such a way that it is far bigger problem than behaviour of majority of perpetrators. That behaviour is related to rather violent behaviour, tramping around, socializing with individuals of socially unaccepted behavior, begging, alcohol and drug abuse, running away from home or institution.

Key words: juveniles, delinquents, robbery, behavior